

चांदोबा

जून १९७७

आमरवाणी

आर्तीवा, यदिवा कृतः
परेशाम् शरणागतः
अरिः प्राणा मरित्वज्य
रक्षितव्यः कृतारम्भा

॥ १ ॥

[संकटान् पश्येना, जन्तु मग लो मोडलोड असभा तरी शरण मागामला आला तर स्वतःच्या जोबाची फिकोर न करया त्याचे रक्षण करणे शाहूण्याचे कर्तव्य आहे.]

स चे दुभया डा, मोहा डा,
कामा डाणि न रक्षति
स्वया शक्त्या यथा सत्त्वम्
तत्पापम् लोक गहितम्

॥ २ ॥

[भयभीत होऊन, अज्ञानाने किंवा कामातुर होऊन कोणी शरण मागामला आला तर त्याचे सहाय्य रक्षण न करील तो पापी लोकविदेश पात्र होतो.]

विमर्शः पश्यत स्तस्या
रक्षित इशरणागते
आदाम् मुकृतम् तस्य
सर्वम् गच्छे वरक्षितः

॥ ३ ॥

[शरणागताचे रक्षण न करणारा आपण सर्व दुर्बलचित्त पुण्य घालवून वसतो.]

कावळ आणि घुबड

[४६]

विष्णुसर्मा राजकुमारांना शत्रू आणि मित्र याविषयी सांगताना म्हणाला :

"शत्रू हा मित्रासारखा वागण्याचे नाटक करू लागला तर शत्रू ते ओळखून त्याच्यावर विश्वास करू नये. अशा कपटी मित्राची मदत घेतल्याने कावळ्यांनी घुबडांचे घर जाळले." "ते कसे?" राजकुमारांनी विचारले. तेव्हा विष्णुसर्मनने त्यांना 'काकोलू-कीयम्' गोष्ट सांगितली.

दक्षिणेकडील प्रदेशातल्या एका मोठ्या अरण्यात वसव्य शाळा व उपशाळा असलेले असे एक मोठे वडाचे झाड होते. त्याच्यावर मेघवर्ण नावाचा कावळ्यांचा एक राजा कळपात्ररोवर राहत असे.

तेथून सुमारे एका कोसावरच्या डोंगरा-तल्या गुहेत अग्निमर्दन नावाचा घुबडाचा

राजा आपल्या अनुयायांसह रहात असे. त्याचे कावळ्यांच्या राजाशी आणि कावळ्यांच्या जातीशी हाडवेर होते. घुबडांचा राजा अगर घुबडे कावळे जेणे कोडे वृष्टीस पडत तेथे त्यांना ठार करून टाकत असत. त्यामुळे वडाच्या झाडाखाली दररोज काही कावळे मरून पडलेले दिसत.

एकदा कावळ्याने आपल्या मंत्र्यांना बोलावून त्यांचा सल्ला घेतला. म्हणाला:-

"घोर विचारवान वृद्ध हो! आपण राजी गाढ झोपलेलो असता आपला शत्रू येऊन आपले कार मुकसान करतो, ही गोष्ट आपणा सर्वांच्या माहितीची आहे. दिवसा घुबडांना दिसत नाही हे खरे आहे. परंतु ती आपल्या गुहेत दडून बसतात. शत्रू आणि व्याधी वाढू देता कामा नये, असे सौध्याचे म्हणणे आहे. तेव्हा आपण जगात

स्वरसणासाठी का होईना, हा प्रश्न सोड-
बिलाच पाहिजे. शिवावरच्या संकटाला तोंड
दायला सद्दा उपाय आहेत. शत्रूची सुमेट
करून वेणे, युद्ध करणे. आपली जागा
बदलणे अगर ती बळकट करणे, बलवान
मित्राशी मैत्री करणे आणि युद्धीने किंवा
दगा करून कार्यात यशस्वी होणे. आपण
यांपैकी कोणता मार्ग अवलंबवावा या विषयी
सल्ला विचारण्यासाठी मी ही गुप्त बैठक
बोलाविली आहे."

असे सांगून काबळपांच्या राजाने आपल्या
ठज्जीवी, संजीवी, अनुजीवी, प्रज्जीवी,
चिरंजीवी नांवाच्या आपल्या पांच मंत्र्यांशी
आणि स्थिरजीवी नावाच्या एका पोत व
बुद्ध सल्लागाराशी गुप्त मंत्रणा केली.

विचारले.

ठज्जीवीने आपला विचार सांगितला-
"राजा! आपला शत्रू बलाढ्य आहे.
त्याच्याशी समोरासमोर युद्ध करणे आप-
ल्याला शक्य नाही. आपण आपले बुद्ध
ब्राह्मेव्यंत गवसमोर नमून राहून पाहिजे.
शिवावर संकट आले असता बलवानांची
किंवा दुष्टांची मदतीने वागले पाहिजे.
जीव असेल तरच पुढच्या सर्व उदधा!
युद्ध हे जुगारीसारखे आहे, गत्यंतर नसेल
तरच युद्धाची गोष्ट काढावी. शक्यतो
अनुकूल अटींवर सुमेट करून घ्यावा.

संजीवीचे मत असे होते-"नीती अनौ-
तीचा विचार ज्या शत्रूला नाही, त्याच्याची

जागा व समोरासमोरे करणे निरर्थक
आहे. त्या संभाषणाचा उपयोग शत्रू आपल्या
नालासाठीच करू शकेल. तेव्हा माझ्या
मते युद्धच केले पाहिजे."

"शत्रू पापी व दुष्ट आहे. तो बलाढ्य
ही आहे. शिवाय तो द्रोही आहे. माझ्या
मते त्याच्याशी युद्ध करणे चुकीचे होईल.
समेटही करण्याचे कारण नाही. मला
वागते की, आपण हा प्रदेशच सोडून जाणे
हिजाचे होईल. आपण पळपुटे म्हणविले
जाऊ असे मानणेही चुकीचे होईल. परि-
स्थिती अनुकूल होतील परत येता येईल."
अनुजीवी म्हणाला.

"मला असे वाटते की आपली जागा
सोडून जाणे बुद्ध मूर्खपणा होईल. मगरही
पाण्यातच हत्तीसारख्या सत्ताढ्य प्राण्याला
जिकते. तीच पाण्याबद्दल गेली तर कुत्री-
सुढां तिला फाडून खातात. आपण एकदा
ही जागा सोडली तर परत येण्याच्या
नसत्या शक्याच! आपले आपसांत एव

असेल तर आपल्याला जिकू शकणार नाही."
प्रज्जीवीने मत दिले.

चिरंजीवीने सल्ला दिला-"आपण बल-
वान लोकांशी शक्य वाढवावे. मित्राची
मदत मागण्यात काहीच गैर नाही. आमी
सर्व वस्तूंचा नाश करतो. परंतु त्याला
मुढां वाऱ्यासारख्या मित्राची गरज असते.
तसे आपण आपल्या घराला धरून
राहत्याशिवाय आपल्याला इतरांची मदत
मिळणे शक्य नाही. आपली शक्ती न
पर्याप्त पाहूनच इतर आपल्या मद-
तीला येतील. जो वाश वणवा पेट-
वितो तोच ज्वाळा जेणे झाल्या त्याला
विसवितो."

अशा तऱ्हेने मंत्रीवर्गाने आपापले मत
दिव्यानंतर काबळपांचा राजा नेषवर्ण
स्थिरबुद्धीला म्हणाला-"आपण बुद्ध माहा
श पोतही आहा! मंत्र्यांनी आपापला
विचार सांगितला. तो ऐकल्यावर आपले
जे मत असेल ते कृपा करून सांगाने."

१८४. कांस्ययुगातील सस्यदेवी

समुद्रमंथनाचा एकदिवस युगावृत्त बनवताना दुष्काळ काळा नंतर जैतोभासी करू लागला तेव्हा सस्यदेवीची आराधना सुरू झाली. सीरिया देशात "सस पन्ना" जवळच्या राजाच्या समारोहात ही हस्तोवरी पूर्ण मिळाली आहे. ही हायिम्प्राच्या पेटोच्या हाकणासारखी उपवीची पडत होती.

माया सस्येवर

[१६]

[जयशेलने सोबलेला बाव वनमाणसाला लागतांच कुपाणजिताने तो बाण सोडणारा त्याचा हात अडविला आहे, हे ओळखते. त्यानंतर तो लगेच गढेंकोड व त्याच्या अनुयायांसह टेकडी उतरून त्यांच्या वस्तीकडे पळून येतो. नंतर गढेंकोडने कुपाणजिताच्या भितरेपणाची सद्दा उडविली. तेव्हा रागावून त्याने वनमाणसाला निघवून त्याच्यावर सोडले. पुढे—]

गढेंकोडचे अनुयायी आपापली आयुधे घेऊन आपल्या अंगावर बावून येत असलेले पाहून कुपाणजित घाबरून गेला. ते सर्व गिद्धे व खुबे असले तरी तो एकदाच होता, शिवाय आपल्या नायकाला बांचविण्यासाठी ते सर्व मरायला तयार असल्याचे दिसत होते.

कुपाणजिताला काय करावे याचा निश्चय करायला थोडादेखील वेळ लागला

नाही. तो स्मित करून हसत चारी बाजूंनी त्याच्यावर हल्ला करायला येणाऱ्या सुजांना म्हणाला—“अरे असे हातघाईवर येण्याचे कारण नाही. मी वनमाणसाला जितक्या प्रेमाने पाळत आलो आहे, तितक्याच प्रेमाने तुमच्या नायकाला त्याने सांभाळले, यासाठी त्याला व्यावला सांगितले होते. असे सांगून वनमाणसाच्या हातातून गढेंकोडला कुपाणजिताने सोडविले.

गडेकॉड घरघर कापत घावत जाऊन जेवळच्या एका ओपडीसमोरच्या एका ओट्यावर जाऊन असला. त्याचे अनुयायी स्थाव्हा चारी बाजूला जमा झाले आणि हवाला विचार लागले—“पुढे काय तुकूम?” परंतु तो त्यांना काही उत्तर देण्याऐवजी तो विचार करीत होता, हा महाकाय कोठून आला कोणास ठाऊक, आपण विनाकारण एक संकट स्वतःवर ओढवून घेतले.

त्याने थोडशा वेळाने आपल्या सर्व अनुयायांकडे पाहून फक्त त्यांनाच ऐकू जाईल इतक्या बेताच्या आवाजात त्यांना म्हणजे “मी मागले होते ते मला देऊन

ऐका, ती रेडा आपल्या वनमाणसाचेवारीच उभा राहून, आपण पुढे काम करणार हे पहात उभा आहे. त्याच्याशी समोर-समोर युद्ध करून त्याला जिंकणे आपल्याला शक्य नाही. त्याच्या हातातली ती वस्तू आहे आणि ते माकड दूर केले पाहिजे. त्यानंतर आपल्या पैकी काही जणांना मरावे लागले तरी चालेल, आपण त्याला ठार करून त्याच्या हातातून आपला गळा सोडविला पाहिजे.

“हे बरोबर आहे, परंतु कसे?” एका मुजाने नायकाला विचारले.

“हा महाकाय मेल्यावर गडेकाऱ्यांची राणी आपल्या सर्वांचा सहज नाश करील त्याने काय? त्या बघेच्या मधवीला राक्षसांसारखे दोषेजण आणखी मस्तीला आले आहेत त्याचे काय?” आणखी एका मुजाने विचारले.

गडेकॉडने, ते प्रश्न विचारणाऱ्या दोघा अनुयायांकडे थोडक्या रागाने पहात म्हटले—“समजा, मरण चुकणे शक्यच नसेल तर आपल्या सारख्यांच्या हातून मरण पत्करेल, परंतु या परक्यांच्या हातून का? चिमाप, मी असे म्हणतो की, आपण त्या राणीला जाऊन भेटू, तिची सेवा करायला तयार आहो, असे सांगू. ती आपल्याला मार करणार नाही का?”

या.” असे एक जण मोठ्याने म्हणत उठून उभा राहिला.

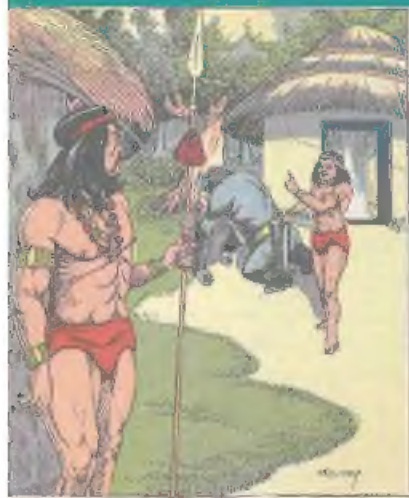
गडेकॉडने एक काही जवळ दिसली ती घेऊन त्याला एक लगावली. दुसऱ्या उभा राहून सर्व पहात असलेल्या कुपाणविताच्या मनात संशय येत होता की, हे सर्व मिळून आपल्याविरुद्ध काही तरी मयंकर कट करीत असावेत, असा विचार करून त्याने वनमाणसांच्या अंगाला जांभलेली दोरी ओढून त्या सर्वांच्याकडे जात विचारले—“तुम्ही सर्व मिळून कोणता कट करण्याच्या विचारात आहा? एकदम हल्ला करून मला ठार करण्याच्या विचारात आहा, होय ना? खरे बोल!”

गडेकॉडने सर्वांना गप्प रहायला हाताने खुणावले व उभा राहून म्हणाला—“अहो महाकाय! आम्ही कोणतेही कारस्थान करीत नाही तुत अशी परिस्थिती आहे की, तिकडे ती गडेकाऱ्यांची राणी आहे आणि इकडे तुम्ही, मनात आले तर एका क्षणात ठार करू शकाल आम्हांला, म्हणून सुर्यास्त व्हायच्या आधी हे गाव सोडून दूर कोठे तरी बरण्यात जाऊन रहावे, असा विचार करीत आहो.”

गडेकॉड म्हणाला ते ऐकून कुपाणवित फार धाबरला. कारण या खुजांच्या गावात येण्यापूर्वी त्यास या बरण्यात एका मागून एक अनेक संकटांना तोंड द्यावे लागले होते, त्यांची आठवण साजी. मावेळी हे खुजे

किती निर्बल असत असले तरी गांच्या मवलोसिनास आपला हादवेरी जगयोल या अरण्यात आपली शिकार नक्कीच करील याचा कृपाणजिताला धास्ती वाटत होती.

कृपाणजित हा विचार करून अत्यंत नसपणं गडेकोंडला म्हणाला-“अरे गडे-कोंडा! तुम्हांला माझ्याकडून झाली तर मदतच होईल. तुमचे अहित कधीच होणार नाही. तुमची शत्रू ही राणी आणि तिच्या मदतीला आलेले ते दोघे माझे शत्रू आहेत त्यांना सूर्योदयापूर्वी परलोकांत पाठवू या. आज मध्यरात्री तुमच्या पैकी काही माझ्या बरोबर मदतीला जालात वाट

Full Screen 127

घोरत पडले असतील तेव्हा हल्ला करून, मी व माझा हा वनमाणूस दोघे मिळून त्या सर्वांचा नाश करू. नंतर तू या सर्व जंगलाचा राजा होशील. तुला आश्वासन करणारा कोणी उरणार नाही. कळल का! ज्या महाराज गडेकोंड की! असा मोठ्याने वयघोष केला आणि तलवारीच्या मुठीत वनमाणसाला एकदा जोरान मारले.

वनमाणूस रागाने चिडून जाऊन एकदा ओरडले, आणि आपले भयंकर दात विचकाळीत कृपाणजिताला धरण्यासाठी हात पुढे करू लागला. परंतु त्याच्या हातातल्या तलवारीकडे पाहून पुन्हा गप्प होऊन एक पाऊल मागे सरतले.

गडेकोंडने जगुंकाही मनाचे सनाधान झाल्याचे दर्शवून म्हटले-“अहो महाकाय! तुम्ही पाळलेल्या आपल्या या मारुडाची थोडी कोस करून त्याच्याशी थोडे प्रेमाने वागलात तर ते मघून मघून तुमच्यावरच उलटते ते उलटणार नाही.”

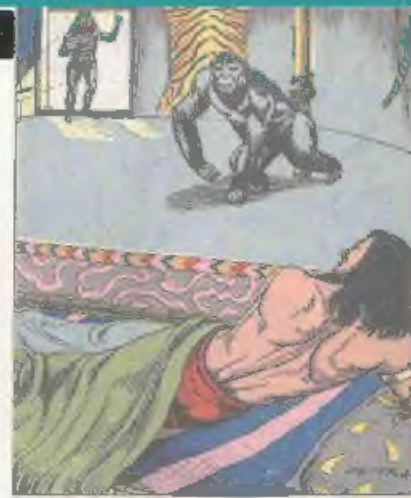
“धासाठी मी या जनावराची सेवा करू, पाय धरू म्हणतोस? छे! तसे केले तर ते माझ्याच डोक्यावर वसेल मारुडासारखे! या जनावर मार जायला न मिथार! कोणी प्राणी आहे का? बरे तर ते मी पाहून घेईन. तुम्ही आम्हां दोघांच्या

आचलता ओरडीकडे विचालो.” कृपाणजित म्हणाला आणि त्याच्या ओपडीकडे निघाला. “तेथे सर्व सिद्ध करून ठेवले आहे!” गडेकोंड म्हणाला.

कृपाणजित आपल्या ओपडीकडे वात असतो जसा पागे वळून पहात म्हणाला-“सूर्योदयापूर्वी माझी झोप मोडू नका कोणी. रात्री नक्कीच झोप मोडेल व बाग आलीच पाहिजे. बरोबर मध्यरात्री शत्रूंचा सहार करावयाचा, बरे का?”

गडेकोंडने बरकराणी मनावे समस्थान झाल्यासारखी मान हलविली. नंतर आपल्या चारी बाजूला घोंठका करून उभे असलेल्या आपल्या अनुयायांना उद्देशून म्हणाला-“ते वनमाणूस त्या दुष्टावर संकट येईल तेव्हा त्याच्या मदतीला येणार नाही; नक्की पळून जाईल. आता राहिली त्याची तलवार; आपण ही आधीच पळविली पाहिजे.” असे आपल्या अनुयायांना सांगून त्यांच्यापैकी अगदी विश्वासातले व थोडे चाटखी लक्षा चौघांना आपल्याबरोबर आपल्या ओपडीत बोलावून घेऊन गेला.

त्यानंतर दोन तीन तास होऊन गेले. सूप खाऊनपिऊन कृपाणजित ओपडीत घोरत पडला होता, त्याची ओप एकाएकी मोडली. “हा कसला घास बुवा, तेलाचा?”

रे तिकडे आहे? हा घाणेरडा घास कसला तेलासारखा घेतो आहे?”

बाहेरून एक आवाज आला-“अहो महाकाय! अहो, ती एरंडाच्या तेलाचा घास नाही. कटुतिबाच्या तेलात तिच्याचे तेल घातल्याने तसा घास वाटतो आहे. किडे, वास मच्छर येऊ नयेत म्हणून पिंपळतो आहो ओपडीवर. आपल्या नायकाने आपली ओपमोड हीऊ नये म्हणून आमच्यावर ही जबाबदारी टाकली आहे.”

“बरसं होय, बरे तर चालू दे!” असे म्हणत कृपाणजिताने एक मोठी जांभई घेतली आणि पुन्हा डोळे मिटून पडला.

मध्यरात्रीसकट त्याने म्हणाला “कोण

बांधून ठेवलेले वनमाणूस मात्र तो वास साहून न झाल्याने स्वतःची सुटका करून घेण्यासाठी जोरजोराने गळघातला. साखळ-दंड सोडवून पळण्यासाठी बळपडत होते. खांब मुळासकट उपटून निघतो की काय असे वाटत होते.

कृपाणजित गाठ झोपेत सोरत पडला असता गडेकोड आपल्या काही अनुयायांसह तेथे आला आणि मायकाने झूण केल्या-बरोबर एक झुजा झोपडीने धार चढविली उघडून आत गेला आणि कृपाणजिताच्या शेजारी ठेवलेली तलवार उचलून बाहेर आला.

गडेकोडने ती तलवार हातात घेऊन फिरवून पाहिली व आपल्या अनुयायांना

म्हणाला-“त्या माझाकाबाची झोप त्याच्या अंगावर झोपडी पडल्याशिवाय सोडलेले विसत नाही. आपल्याला ही तलवार वापरता येईल की नाही कोण जाणे, परंतु ती उचलून दूर नेऊन ठेवणे शक्य आहे.” त्याने ती लपवून ठेवायला आपल्या अनुयायाला दिली.

नंतर प्रथम योजून ठेवल्याप्रमाणे गडे-कोडचे अनुयायी भाले घेऊन झोपडीच्या वारी बाजूला जमा झाले. त्यांच्यापैकी काही मेंढेस्वारही होते. गडेकोड एकदा सर्वांकडे पाहून म्हणाला-“आता आपण किंवा तो कोण मरतो, हे पहावयाचे! झोपडीला सर्व बाजूंनी आग जाळा. तो जिवंत बाहेर आला तर त्याला झाल्याने भोसकून टाक कर. वनमाणूस साखळदंड बांधून बाहेर येऊ शकणार नाही, मर्या-चित! ते आगीत जळून जाईल.”

नायकाची आज्ञा होताच चौथे जण काकडे घेऊन वाकडे व त्यांची झोपडीला चारी बाजूंनी आग लावली. ताडपत्रांची झोपडी लेटात बांगली भिजली असल्याने एकदम घटकली आणि मोठमोठ्या स्वाळा येऊ लागल्या.

एक दोन मिनिटेच कृपाणजित पडून राहिला असेल, आगीचा तप्त लापताच तो उठून उभा राहिला. त्याने डोळे उघ-

डून पाहिले तर सर्व खगिडांकर आणि कागली होती. तो मोठ्याने ओरडला-“काळबाजी, लबाडी! चोरांनी गळा कापला! वाहते, तुम्हाला, गुलामांनो!” असे म्हणत त्याने आपली तलवार कोठे आहे, चाचपून पाहिले. परंतु ती त्याने ठेवलेल्या जागेवरच पडली.

कृपाणजित अर्धा यात्र घाबरला काय करावे त्याला सुचेल, चारी बाजूला आगीचा भीम उठला होता. इतक्यात एक झळते ताडपत्र झोपडीच्या छपरातून सरकून त्याच्या डोक्यावर पडले. वनमाणूसाने प्राणभयाने एकाच ठरकाळी पोडली. त्याने सर्व वळ एकवटून जोराने साखळदंडा-सकट स्वतःला सोडवून घेण्यासाठी खांब

भोडला आणि साखळदंड तुटला. ते कृपाण-जिताला धरण्याच्या वेतात होते, परंतु जाळ जवळ येत असलेला पाहून बंद करून ठेवलेल्या दाराकडे धावले.

आता मरण चुकत नाही असे वाटून कृपाणजिताने, वनमाणसाच्या कंबराला लोंबत असलेला साखळदंड धरला. वन-माणसाने जोराने ढकलल्याबरोबर दार तुटून पडले आणि वनमाणसाने बाहेर उडी टाकली. कृपाणजित बुड्या साखळदंड घट्टन होता म्हणून तोसुद्धा झोपडीच्या बाहेर ओढला गेला, परंतु त्या गडबडीत त्याच्या हातातला साखळदंड तुटला.

वनमाणूस व त्याच्या पाठोपाठ कृपाण-जित अकस्मात झोपडीबाहेर पडलेले पाहून

गडेकॉड व त्याचे अनुयायी घाबरून गेले. परंतु कृपाणजिताच्या हातांत या वेळी तलवार नव्हती. वनमाणूस संधी मिळताच अरण्यात पळून जाण्याची वाटच पहात होते!

गडेकॉडने हिमत करून पळून जाण्याच्या वेतात असलेल्या आपल्या अनुयायांना प्रोत्साहन दिले व म्हणाला—“जरे, वन-माणसाला द्या सोडून, त्याला जाऊ द्या आपल्या वाटेने. या बुष्टाला मात्र सोडू नका. यास्यांनी भोसकून मरू ठार!”

गिडघांना मायकाने प्रोत्साहन दिल्यावर जरा धीर आला. परंतु वनमाणसाने चिडून जाऊन हाताला आले त्या दोघां तिघांना घरले आणि उचलून, त्याला दूर फेंकता आले तितकं दूर फेंकू लागला. काहीबण वनमाणसाच्या हातातून निसटून दूर पळाले तर काहीबण आपापले भाजे संमळून त्याला भोसकवता तयार सारले.

या सडबडीत कृपाणजिताला चांगली संवड मिळाली. त्याने आपल्याला स्वरक्षणा-

साठी काही घरेन मिळाले व घराबाजूला पाहिले तेव्हा त्याला साडाची एक वाळलेली मोठी कांदी दिसली. त्याने चटविशी ती उचलली आणि एकदा जोराने आरोळी ठोकून गडेकॉडच्या अनुयायांना शोधू लागला. ते देखील स्वतःला नाचविण्यासाठी साहस एकवटून कृपाणजिताला मारण्यासाठी भाले संभाळून त्याला टोचू लागले.

खुबांच्या वस्तीत आन लागलेली होनी व घुराचे लोट व न्वाळा आकाशात उडत होत्या. त्या बाजूने येत असलेला वारडा-ओरडा जवळच अंगलात दोन विचित्र भाणसे ऐकत होती. ते दोघे घोडघासारख्या दोन विचित्र जनावरांवर बसलेले होते. त्या जनावरांची अंगे माडांच्या कातड्यांनी ओकलेली दिसत होती. पाहायला मकर-केतूच्या जलमहासारखीच ती जनावरे होती. दोघे स्वार माडांच्या कातड्याचे कपडे घिबून बाळून येत असल्यासारखे दिसत होते. त्यांच्या कंवरांना लांब तलवारी लांबत होत्या. (कथा:)

देवमंदन

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही तो झाडाबरोबर गेला, प्रेत खाद्यावर काढून घेतले आणि तेहवीप्रमाणे मीन होऊन स्मथानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेसात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तुला हे भेड्ढतीचे काम करावे लागत आहे. ते तुझ्या बापाने तर तुझ्या गळघात बाघले नाही ना? कारण मुलाला क्षुप कष्ट करावला लावल्याशिवाय काही जणांच्या मनाचे समधान होत नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला कलिंग देशाचा राजा गुणशेखर याची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कलिंग देशाचा राजा गुणशेखर याला राजशेखर नावाचा एकच एक मुलगा होता. तो वयात याला तेव्हा सर्व विश्वा आणि मंडलांत त्याने प्राविण्य प्राप्त करून घेतले

वेताळाच्या गोष्टी

Fullscreen 127 X 20 / 68

राजशेखर तबलवीन वेस पहात, सैमगिक देखाव्याचा आनंद घेत एके दिवशी अंधार पडल्याच्या सुमारास एका जंगलात येऊन पोचला. तो काय करावे या विचारात बसत त्याला कोणीतरी कणूत असल्याचा भास जाला. तो आवाजाच्या अनुरोधाने गेला तेव्हा त्याला भुयरात उतरण्यासाठी केलेल्या पायऱ्या दिसल्या. तो जिना उतरून भूगर्भात गेला तेव्हा त्याला पाताळ तैरवीची एका मूत व तिच्या समोर एका खांब्याला बांधून ठेवलेली एक सुंदर स्त्री दिसली.

“कोण गा बाई तू? तुला कोणी बांधून ठेवले?” राजशेखरने तिला विचारले.

“मी मालव देशाच्या राजाची राजकन्या आहे. माझे नाव मणिमाला. म्हणजे, एका मांत्रिकाची मुलगी मेली. तिच्या जन्मकुंडलीतील नक्षत्रावर जन्मलेल्या मुलीला देवीसमोर वळी दिल्यास आपली मुलगी जिवंत होईल असे वाटून त्या मांत्रिकाने, त्या नक्षत्रावर जन्मलेल्या मला इकडे आणले. आज रात्री ती मला वळी देणार आहे.” ती म्हणाली.

“तू मुळीच म्याजचे कारण नाही. मी तुझे रक्षण करीन आणि त्या मांत्रिकाची भीती कायमची नाहीशी करीन.” असे सांगून राजशेखर दुसऱ्या एका खांब्यास लपून उभा राहिला.

थोड्या वेळाने तो मांत्रिक आला. देवीसमोर बसून यंत्रोच्चार करू लागला. राजशेखरने खांब्यासमोर आपली तलवार उपसली आणि चरदिवी पुढे येऊन त्या मांत्रिकाची मान छादून टाकली. तंतर त्याने मणिमालाला सोडवून तिच्यासह पांढऱ्यावर बसून मालव देशाला आला.

मालव देशाच्या राजाने राजशेखरचे आभार मानून त्याचे मणिमालाशी लग्न करून दिले. त्यानंतर राजशेखर सपत्नीक कालिन वेळात परत आला. त्याने चढलेले सर्व वृत्त वडिलांना सांगितले. गृणशेखरला आनंद झाला.

आणखी काही दिवस गेले. गृणशेखरने मुलाला बोलाविले व म्हणाला—“तुझ्या या देशाटाने माझ्या मनाचे समाधान झाले नाही. म्हणून तू पुन्हा देशाटनास जा.”

या खेपेस राजशेखर पश्चिमेच्या दिशेने निघाला. या खेपेसही त्याला कळल्याशिवाय शिपाई त्याच्या पाठीपाठ होतच.

या खेपेस राजशेखरला निराळेच दुस्ये पहायला मिळाले. शेटे वाळून गेली होती. जागीजागी घेतांचे अपार डीग अस्त्रिपंजर पडलेले होते. त्याला फार वाईट वाटले. लोक देश सोडून जात होते. दुष्काळात पिके निघाली नाहीत तरी राजाचे अधिकारी करवसुलीसाठी प्रजेला

छळत असल्याचे त्याला कळले. आणखी पुढे गेल्यावर एक गाव लागले. राजाचे शिपाई प्रजेकडून करवसूल करणाऱ्यांसाठी गावातच पडाय टाकून बसले होते. ते गरीब शेतकऱ्यांना मारीत होते. राजशेखर ते दृश्य पाहून स्वतःला आवरू शकला नाही. तो त्या देशाच्या राजाला आऊन भेटला आणि त्याने त्याच्या कारभाराची खूप निंदा केली.

मुख्य राजाने राजशेखरला कैदेत टाकले. ती बातमी शिपायांच्या तोंडी गृणशेखरला वळली. तो एक मोठे सैन्य घेऊन त्या राज्यावर आतून आला. त्याने त्या राजाचा पराभव करून आपल्या मुलाला कैदेतून

होते. त्याची ग्वाही त्याच्या सर्व मूळी दिली होती. या पुस्तकी आनावरोवर प्रत्यक्ष अनुभव भिळाला तर राजशेखरचे सर्व आयुष्य सुखी होईल व तो राज्यकारभार उत्तम प्रकारे चालवू शकेल असे गृणशेखरला वाटले. म्हणून त्याने राजशेखरला देशाटन करून पायला सांगितले.

बापाच्या इच्छेलाच आज्ञा मानून राजशेखर एकटाच देशाटनाला निघाला. तो पूर्व दिशेला निघाला, राजाने त्याच्या पाठीपाठ आपले शिपाई गुप्तपणे पाठविले. हेतू हा की, वेळप्रसंग पाहून त्याची मुलाच्या मदतीला यावावे.

Fullscreen 127 X 20 / 68

राजशेखर तबलवीन वेस पहात, सैमगिक देखाव्याचा आनंद घेत एके दिवशी अंधार पडल्याच्या सुमारास एका जंगलात येऊन पोचला. तो काय करावे या विचारात बसत त्याला कोणीतरी कणूत असल्याचा भास जाला. तो आवाजाच्या अनुरोधाने गेला तेव्हा त्याला भुयरात उतरण्यासाठी केलेल्या पायऱ्या दिसल्या. तो जिना उतरून भूगर्भात गेला तेव्हा त्याला पाताळ तैरवीची एका मूत व तिच्या समोर एका खांब्याला बांधून ठेवलेली एक सुंदर स्त्री दिसली.

“कोण गा बाई तू? तुला कोणी बांधून ठेवले?” राजशेखरने तिला विचारले.

“मी मालव देशाच्या राजाची राजकन्या आहे. माझे नाव मणिमाला. म्हणजे, एका मांत्रिकाची मुलगी मेली. तिच्या जन्मकुंडलीतील नक्षत्रावर जन्मलेल्या मुलीला देवीसमोर वळी दिल्यास आपली मुलगी जिवंत होईल असे वाटून त्या मांत्रिकाने, त्या नक्षत्रावर जन्मलेल्या मला इकडे आणले. आज रात्री तो मला वळी देणार आहे.” ती म्हणाली.

“तू मुळीच म्याजचे कारण नाही. मी तुझे रक्षण करीन आणि त्या मांत्रिकाची भीती कायमची नाहीशी करीन.” असे सांगून राजशेखर दुसऱ्या एका खांब्यास लपून उभा राहिला.

थोड्या वेळाने तो मांत्रिक आला. देवीसमोर बसून यंत्रोच्चार करू लागला. राजशेखरने खांब्याबाजूने आपली तलवार उपसली आणि चरदिवशी पुढे येऊन त्या मांत्रिकाची मान छादून टाकली. तंतर त्याने मणिमालाला सोडवून तिच्यासह पांढऱ्यावर बसून मालव देशाला आला.

मालव देशाच्या राजाने राजशेखरचे आभार मानून त्याचे मणिमालाशी लग्न करून दिले. त्यानंतर राजशेखर सपत्नीक कालिन वेळात परत आला. त्याने घडलेले सर्व वृत्त बघिलाना आगितले. गुणशेखरला आनंद झाला.

आणखी काही दिवस गेले. गुणशेखरने मुलाला बोलाविले व म्हणाला—“तुझ्या या देशाटाने माझ्या मनाचे समाधान झाले नाही. म्हणून तू पुन्हा देशाटनास जा.”

या खेपेस राजशेखर पश्चिमेच्या दिशेने निघाला. या खेपेसही त्याला कळल्याशिवाय शिपाई त्याच्या पाठीपाठ होतच.

या खेपेस राजशेखरला निराळेच दुस्ये पहायला मिळाले. शेटे वाळून गेली होती. जागीजागी घेतांचे अपार ढीग अस्त्रिपंजर पडलेले होते. त्याला फार वाईट वाटले. लोक देश सोडून जात होते. दुष्काळात पिके निघाली नाहीत तरी राजाचे अधिकारी करवसुलीसाठी प्रजेला

छळत असल्याचे त्याला कळले. आणखी पुढे गेल्यावर एक गाव लागले. राजाचे शिपाई प्रजेकडून करवसूल करणाऱ्यांसाठी गावातच पडाय टाकून बसले होते. ते गरीब शेतकऱ्यांना मारीत होते. राजशेखर ते दृश्य पाहून स्वतःला आवक झाला नाही. तो त्या देशाच्या राजाला आऊन भेटला आणि त्याने त्याच्या कारभाराची खूप निंदा केली.

मुख्य राजाने राजशेखरला कैदेत टाकले. ती बातमी शिपायांच्या तोंडी गुणशेखरला वळली. तो एक मोठे सैन्य घेऊन त्या राज्यावर आतून आला. त्याने त्या राजाचा पराभव करून आपल्या मुलाला कैदेतून

होते. त्याची ग्वाही त्याच्या सर्व मूळगी दिली होती. या पुस्तकी आनावरोबर प्रत्यक्ष अनुभव भिळाला तर राजशेखरचे सर्व आयुष्य सुखी होईल व तो राज्यकारभार उत्तम प्रकारे चालवू शकेल असे गुणशेखरला वाटले. म्हणून त्याने राजशेखरला देशाटन करून पायला सांगितले.

बापाच्या इच्छेलाच आज्ञा मानून राजशेखर एकटाच देशाटनाला निघाला. तो पूर्व दिशेला निघाला, राजाने त्याच्या पाठीपाठ आपले शिपाई गुप्तपणे पाठविले. हेतू हा की, वेळप्रसंग पाहून त्याची मुलाच्या मदतीला यावावे.

मोडविले आणि त्या देशात उत्तम शासन व्यवस्था करून दिली

त्यानंतर गुणशेखरने आपल्या मुलानं दर्शविलेल्या कर्तव्यबुद्धीची वाखाणणी केली आणि त्याच्या मनावे सभाषान झाल्याचे सांगून त्याला आपला धुवराज म्हणून गीतसर त्याचा राज्याभिषेक केला

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला—
"राजा! माझ्या मनात एक धंवर आहे मुलगा पहिल्या खपेम देशाटन करून परत आल्यावर गुणशेखरच्या मनावे का समाधान झाले नाही? ते देशाटन किती सुखाचे व मानदाचे झाले होते? गिवाय एका सुंदर मुलीशी लग्न करून तो जाता होता दुसऱ्या देशाटनाच्या वेळी राजशेखर मोठ्या सकटात सांपडला असतही त्या देशाटनाच्या जावतीत गुणशेखरला का मानवं झाला? या सकेचे सभाषानकारक उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर तुला माहीतच आहे तुझ्या दोष्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील"

"गुणशेखरने मुलाला देशाटनाला पाठविले होते ते मला उडवायला किंवा लग्न करून यायला पाठविले नव्हते राजशेखर गादीला वारस होता ती जबाबदारी साभारल्याची लायकी त्याच्यात आहे की नाही, राजपं मुखदुःख त्याला कळते की नाही हे कळावं म्हणून त्यानं मुलाला देशाटनाला पाठविले होते परंतु पहिल्या प्रवासात रुग्णाच्या भगतान ती लायकी असल्याचे आढळले नाही त्यात त्याला जी अतःभव मित्राला ती अशदी व्यक्तिगत होता परंतु दुसऱ्या प्रवासात त्याला मिळालेला अनुभव त्याच्या हिताना व राजपुत्रवाळा आनंदक असता होता दुसऱ्या प्रवासान त्यानं आपली जायकी सुंदर व हने दर्शविली म्हणून राजाला मुलाच्या दुसऱ्या देशाटनाबद्दल समाधान वाटले"

अशातून राजाचं मीन भग होताच वेताळ प्रतांहर नाहीला झाला आणि पुन्हां आशाला जाऊन लोळकळू लागला
(कल्पित)

फूलपूर नावाच्या गावाबाहेरच्या भागाला एक मोठी पट्टीत जमीन होती त्या जमिनीला जाय अशे असे गावकरी जमीन कारण एका काळी त्या जमिनीत सोन्या-मारुत पीक होत असे परंतु कंझातरी एकदा फार मोठा पूर येऊन पीक काढणे जबाबन झाले तेव्हापासून ती जमीन पट्टीतून गळिली यानंतर काही दिवसांनी जंगली गवत उगवून ती जमीन खेरीला निरूपयोगी ठरली.

या जमिनीची मालकी रघुराम नावाच्या एका सवत शेतकऱ्याकडे होती परंतु तो स्वभाषान पार निव्वर होता

त्या गावानत्या एका राधेन शेतकऱ्याचा रतन नावाचा मुलगा खेतकीचा पदवीधर झाल्यावर आपल्या गावी परत आला ही पडत जमीन पाहून त्याला तिच्यात पीक काढता येई असे वाटू लागले, कित्यक

गरीब शेतकऱ्यांना रट्टीयला सुद्धा घने नव्हती अशा परिस्थितीत इतकी मोठी जमीन परत मिळून मिळत झालेल त्याने मनं मानेना काय काढेल ते करून त्या जमिनीत पीक काढून दाखवायचे त्यानं ठरविले

स्वामे जमिनीतली धोडी माती तेऊन परोका करवून पातुली तेव्हा एका विशिष्ट रसायनाच्या अशादी ती निरूपयोगी झाल्याचे समजले त्यात विशिष्ट प्रकारचे खत घातल्यास पीक काढता येईल हे सिद्ध झाले ती जमीन रघुरामकडून दान करवून घेऊन गरीब शेतकऱ्यांना वाटता येईल असा एक विचार त्याच्या मनात आला

परंतु रघुरामकडून दान करविणं शक्य होईलने वाटत नव्हते परंतु काही गोष्टींचा अंधविश्वास त्याच्या मनात दृढमूळे लागून होता त्याचा कायदा घेऊन काही करत

आले तर करण्याचे मतनं मनात) ठरविजे या वाक्पतीत आकाराच्या इतरात गृहणारा धाशरीत नावचा सर्वात वही मदन कर शबल का विचाराने पाडण्याचा विचार त्याच्या मनात आला तो रमणच्या ओठवोत्रा हांगा त्याला त्यात विचाराने फाटले तेव्हा त्यात एक रंगार रंगारा मूर्तबिम्बा

एकदा रतन उजाड्यात रघुरामच्या घरी गेला आणि समोरच बसून रुबाळ वार्ता विचारली

रघुराम म्हणाला 'सब ठीक आहे या सर्वां मोक्याणी इन्सीड रागच निघाले आहे परंतु काय ते तू इतक्या जबर रसा काय उजाडलास ?'

विचित्र म्हणत की? 'इतले ने मागावे म्हणून येत होत आहे' र या असाणुजेचा हाताने झाला तिन मला एक तर दिवस तिन दहा वेळे तुमच्या नावाचा उल्लेख केला असून आणि म्हणाला- 'मो कजाही पन्नासवा अगिनत रागवठ केली तरी उत्तम पीक नियल तो पृढ म्हणाली- रघुरामकडे जाऊन त्याला तुला प्राप्त झालेले जेवण असले रागवठ आणि त्याच्या कहन तो पत्नीत जमीन दाख करवत गरीब धनक देता येतून दे तु अधिक अदभुत भवजवणी जखत्रिवायवहो रघुराम या जामनाचे शत करुं नाही ना या यात शाय दडने त्याची सब सुगीक जमीन

सर्वे रीत घुंताय दिहेवीर याच्या गोंड्यातली सब रागे पणपर मरलील लोचिवा धराकडे कृषदेखीर फकराणार नाहोते रघुरामले शायर स्थान पुणत वरुन मागितल

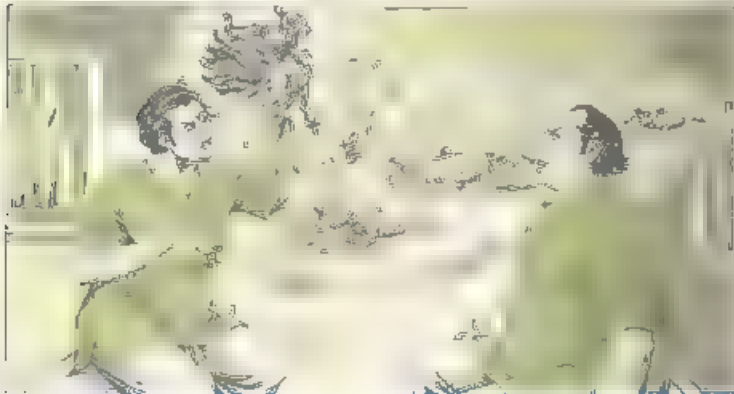
रघुरामा सर्व दांतपण एका वातत अितरक- तुल तो अदभुत शक्ति काय तो रगे पाहू हे

ते वेगळे मरणा रंग वजुर कोन कळते आहे' याज मध्याक ७:३० पुश' शगरे करुन राहोती म्हणजे वायु त पडो- पणतु पंढरपान हे माना, इबात मागित जायारख करायला पुढो नाथ करुन क ?

तुजी अदभुत शक्ती काय ती पाहू दे तो पडला तर बही म्हणाली तुम करण्यात भी तयार आहे' रघुराम म्हणाला

त्या दिवशी मध्याकाळी रघुराम काही वहीलघात्या शतकशेता वरीब घनत रघुरामच्या घरी गेला वान आणत्या खिशातून थक थककीत गलास वगहर लडला आणि तो ख कोन एका काप्यात आणवर एका म्हणाला 'मोती तरी आऊन त्या पडेल वामनातली एक मुठभर माती घळत रा

रघुरामासब एक पुरणा जाऊन माती वरुन आला रतनने ती माती पल्यात हाकून त्यावर एत हातकमाळ झाकायला

म्हणून टाकला. नंतर टेबलामोर हात जोडून डोळे मिटून ध्यानमग्न होऊन बसला. नंतर डोळे उघडून पेल्यावरचा उभाच काढला. एक चमत्कार घडला. पेल्यावर भातीच्या जागी धाव्य होते.

'अवपूर्णा माला की जय!' सर्व खेतरकऱ्यांनी जयघोष केला.

रघुरामच्या चेहऱ्यावर आश्चर्याबरोबर भय झळकू लागले. तो दाटलेल्या कंठाने म्हणाला- 'मित्र हो, मी ती शाप पावलेली जमीन तुम्हाला वेतले. नागद प्रेळन धा ल्हून देतो.'

एक बोंतभर देशीत जमीन नमलेल्या गरीबांना जमीन मिळाली. रत्नने त्यांनी एक सहकार समिती स्थापन करून सहकारी पतपुरवठा करविला आणि सहकार पद्धतीने नवीन पद्धतीने बियाणे खते नगरे देववून त्या जमिनीत पीक काढले. खेतरकऱ्यांच्या मेहनतीला यश आले आणि मोठे पिकले. सर्व खेतरकऱ्यांना ते समसमान वांटून घेतले. सर्व गांवकरी खुब झाले.

एकदा रघुरामने काही मुत्तेगारांना दिमले तरकस रत्नने मातीचे धाव्य कुसे करून दाखविले. हा श्रम रात्रिच! त्याने उपयोगात आणलेला अष्टवक्राचा धावा सामान्य पैला तय्यत. एकाच नेत्री अष्टाच्या पाठीकापाठ झमून आणि समोरने प्रतिबब दशविणाऱ्या बाजुबाहेरच्या बाजूला राहतांल अशा शारशाच्या दोन पट्ट्या त्याच्या मधोमध त्याने दोन भाग करण्यासाठी ठवल्या होत्या. आरशातल्या प्रतिबबामुळे पैल्याचे अर्धेअर्धे भाग पुण्या पैल्यासारखे भासत होते. एका रिकाम्या सागात मानी घातली आणि तो समोरने दिमले. अशा सुरवातला टेबला आणि दूसरा भागात पहिल्यापासून धाव्य झालून ठवले. हात फक्त प्रेक्षकांना दाखवितांना. रिकाम्या पैल्याची बाजूसमोर ठेवून मारांग रत्नने आणि चर रुमाल टाकला. परन्तु रत्नाक अष्टवक्राचा धावाचा भाग पट करून ठवला. प्रतिबबामुळे अशी बाजुसद्धा पुरा ग्लाम असल्यासारखा भासत होता.

प्रत्युत्तर

वक्तव्येचा राजा घेवपात याने आपल्या राज्यत कोणी दुष्ट लबाड व मुत्तेगार वृत्तीचा राजा राहू नये असा विचार करून मुत्तेगारांना हुडकून त्यांना देशाबाहेर पळवून काढले. एक वेगळी नवीन कायद्याचा अंमल होत होता. परिणाम असा माना की राज्यातला अत्येक कुटुंबातल्या एकाच व्यक्तीस देशाबाहेर जावे लागले.

पुढे एम.आ. काही बुद्धिमान लोकांनी एका बागी मुत्तेगार रोटून राजाचा हा कत्त्यावर बंद करण्यासाठी जवळपास करून वहाकचे ठारविले. ती मुक्ती यशस्वी झाली आणि राजाच्या कत्त्यावर राज्याच्या सरदेहीदरीने गावातून दररोज नाण्यांनी पैऊ लागली. प्रेक्षक व जयल ३२ क्षास लांडगे वगैरे हिंस्र प्रापदे गावात शिकून पुमाकूळ माजवू लागली.

राजाचे मते ना झोकावून विचारले 'प्रधान, बापुजी असे कस' घडले नाही आणि आज न ३२ गावात नि ३२ गावांच्या लोकांला उल्लेख म्हणून प्रधान म्हणाला- 'ज २ गावात राजाचे आपल्या राज्यातील हिंस्र पक्ष्यां आपल्या राज्यातून हुडकून काढले व आज वेतले.'

२० न ४ आचरने वारिज हुत्ताच्या देशात की पाठवीत आहे? राजाचे निव २४ आपण नाही व मुत्तेगारांना राज्याबाहेर वळविले? प्रधान म्हणाला 'राजाचा ज २४ गावात इतरा व त्याने आपली पक्ष्या बंदविली'

महानाली 'शाखा' के मुख्या हमारे देव
मला पापुला यष्ट। मैं ह्यात परली की
मूख विचारलस तर चार दिवस मुवात
जंगल अण्डि अण्डि नाय पहुँत

तं कृतं स्था वेली राजारामाय धा
म्यानोच्च घरुत कर्मा मुक्ता नितलं
अलं वाटु हागल हिला सवतच आपल
मन आयुषा पावसात लागत की काय,
कोण जण असा त्रिवांग कर्तुत राजा-
रामान म्हागग रावो आपलो अर्जुन

गावों विच्छा घरातून पाय कळकळ भरणि
ता अन्त हाता त्या गावो वरून तावरा
वर्षा लागला. त्या कळकळ घरातून त्या व

आमचे कर्तव्य आहे! असे साधुन महा-
राज 'नकोनको' म्हणत असूनही त्याने
राजाच्या अंगाला ठेल लावून अण रूप
बोळले त्याला सेनापतीचे पद मिळाले
त्याचे नाव सूरवर्मा असे होते

त्यानंतर आणखी काही दिवसांनी अध्या-
नाचे पद खाली झाले. सूरवर्माने आपल्या
महाभती नांवाच्या एका मित्राला एक मुक्ती
मुचबिली. सहासतीनं त्याप्रमाणे उजाडतांच
महाराजांकडे जाऊन मालिश केली त्याला
प्रधानकी मिळाली

तेव्हापासून कोणतेही पद रिकामे पडले
की राजा उत्तम मालिश करून बूध करी
त्याला त्या पदावर नेमू लागला काही
जमावर नेमणूक करताना स्वर्धर्षी अगर
पराक्षकां वर्गेचे राजा भासत नसे. दरबारी
पुरोहिताच्या रिकाम्या जागेवर माजी पुरो-
हिताच्या मुलाशिवाय आणखी कोणाची
नेमणूक केली जात नसे. परंतु मालिश
करवून वेतव्याशिवाय अशा नेमणूका करणे
राजाला आवडत नाही म्हणून राजाने असा

करणाऱ्या प्रत्येकाचे एकदां तसे मालिश
केले पाहिजे

त्यानंतर राजाला कोणता तरी मारोव
झाला. राजवेंच म्हणाला-“कोणाला तरी
हा नकोनको रमाला पाहिजे त्याने मोठ्या
कंठ्यामूळे आपल्याला हा चमत्कार झाला
आला ओषध आहे परंतु अधिष्ठाता वारल
त्याच्याकडून मालिश करवून घेणे श्राव्यविक
पाहिजे.” राजाचा आजार बरे झाला.
राजाचे पद त्याच्या निवास गृह झाले
राजाने ते गृह म्हणाला सांगितल्या

म्हावीं निमत करून म्हणाला-“राज-
पत्नीची मर्त्यता करून घेण्यास एकत्र एक
उपाय नाही कारणजिवाय किंवा दिव्या
तरी मृत करून घेणारा राजभक्त अमर्ता
या नवीन सुमाचा अवलंब करून राजा
रिकाम्या पडलेल्या जागेवर नव्या नेमणूका
करू लागला. मालिश करणाऱ्यांची पद्धत
म्हण म्हणून कायम लागली ” याच कोणाची
नरी नस्कीस मालिश केली असली पाहिजे

गाढवावरचे ओझे

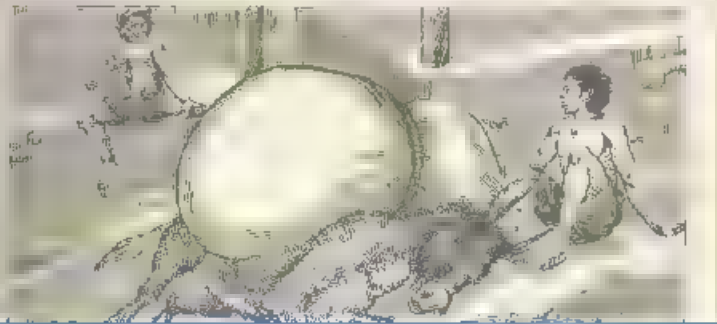
एक गाव मध्ये याच गावात ह्या गावा मध्ये ह्या गावात ह्या गावात ह्या गावात
सह करणे अशक्य झाल्यामुळे ती एके दिवशी घरातून पळून गेली. त्यानंतर भिकूचा
वरा दपच सर्वांनी मोठा मुलगा कुटुंबाचा सर्व घार हापल्या शिरावर घेऊन काम
करत जाणला

गाव वपरिणत भिकू त्या गावात गाढवां मध्ये मृत्यु करून घेतला आहे
मुलाची अमर्त्या गाढवा याचा आनंद त्या गावात अमर्त्या गाढवा याचा आनंद
कं पती अमर्त्यागाढवा करून घेतला, अने मुल त्या गावात

परंतु भिकूने परत तात्यावर मुलाचा काणव्य ह्या प्रकारे मरून केली नाही तो खाऊन
पिऊन स्वस्थ त्याचा मारोव या गावात दिवसांनी मुलाचा बापाचा त्याच्या कुटुंबाचा
जाणव करून घेतल्या टवून या गावाचा परांतर मरणाने मारोव गाढवा याचा
बाहून नेणे कठीण पाईल एवढी ठेवली व स्वतः बरे चढून बसला

त पाव भिकू आरड्या असे जरी गाढवाचा नाव आदले की री त्याच्या
गाढवाच्या शक्यते ओझे घालता व हेन नेण अशक्य जाणे वर चढून बसला आहेस का ?

तेच सा मुलांना त्यागाऊन म्हणता आहे माया ! नहून अगळेन आहे पुरी र ही
असे सलसून का तुम्ही माक्या आलोवर घेऊन बसला आहे ? ” मुलगा म्हणाला ते ऐकून
भिकूची दोघी ठिगणावर आली

फा गो रामरा राजा गव , पामो
गवच वर यत्र द
नय अ
मो र ह ने
न य म ज्ञ त
त न स्मारा वि त्र
पैभव. आपरांची नृत्य आणि स्वर्गातील
मुसीब भोगाचे वर्णन रामराजला देवा-
दत्ता मिळते.

एकदा कौतूहलकार देवदत्त रिंगम
मस्त्रले पातून रामशर्मा बळ जात्र त्यांना
आदरपूर्वक नमस्कार करून म्हणाला—
“बुवा स्वर्गसुख उपभोगायला सांगीदा
गोपास माग आवे का ?”

बाबा ने स्वर्णमुख भूषणील तर धोर
गुणगुणयशिवय कोणका उभाणयका
मिल्ल नही हहलोकातव वाक्य होईल
तेवढे भोजन थे!" कथकरी म्हणाले

[illegible]

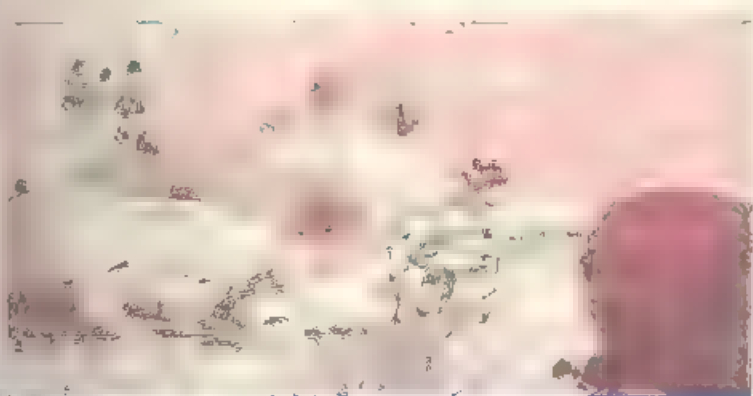
भारतीय की नवजात स्वतंत्रता शांति
राज्य, राज्य, राज्य, राज्य
पर्वत, नद्या, राज्य, राज्य, राज्य
दक्षिण दिक्की, राज्य, राज्य, राज्य
गंगा, श्रवण, श्रवण, श्रवण, श्रवण
आदि गंगा उदी, राज्य, राज्य, राज्य

तो पुन्हा शुद्धीवर जाणे व त्यांनी
मरकलोकाला होता समोर जाणे न न
चित्रकूट होते त्यांना पत्न त्यांनी विप्र-
गणेशा किंवा त्यांनी इतर कला त्या
आजो हो? एका महापर्वताने आत्मपार
करेश्वर मरकल जाणे का?

महाराष्ट्र सरकार
मुंबई नगरपालिका
नगरपालिका
मुख्यालय
संयोजक
मुख्यालय
मुख्यालय
मुख्यालय
मुख्यालय

त्याने रामचर्याची तिथे लक्ष करून देऊन
त्याला आपला जावई करून घेतले.

पुढे कालक्रमाने रामसरस्वती दोन मुले
सांगी पुन्हा अणखी काही दिवसांनी त्याला
स्वर्गसुखाची ओढ वगू लागली कारण
त्याने इहलोकाल लगत करून ससारसुख
भोगले, दोन मुले त्याला द्याही मूल
लहानाची मोठी शाखी आता हस्वारान
त्याच्या उरले नाही, असे वाटून त्याने
स्वर्गलोकी जायथ टाकिल आणि धर्मात
कोणाला सामिलत्याखिवाय पुन्हा गर्गत जन्मी

[illegible]

गद्दी तू गि पनवला कड, वराच
धांलास?"

रामशर्मा धावरस म्हणाला-“मला
वाटलं, जगात मी नरक्यासारकें अशें काही
सरलं नाहीं!”

“युवती” तुमं आयुष्य अजून सरलं
नाहीं! भ्रातारपण येऊन तुला सद्गुण मरण
येईपर्यंत तू पुन्हां इकडं येण्याकडे प्रयत्न करू
नकोस. जा धांलास तसे परत!” यमराज
त्याला दरडानून सांगितलें आणि विरोध
हिला.

जाणखी काही काळ लांढला रामशर्मा
संसाराला छान गुरफटला त्याची मूक
कथा मगली त्याची लळे सान्नी त्याला
मुल शालें तोंसुद्धा आमच घर” ‘आमच
कुटुंब म्हणू लागली

एकदा रामशर्मा आपल्या नातवाला
खळवीत असता यमदूत येऊन उभ राहिल
त्याला पाहून रामशर्मा चकित झडून
विचार लागला-“इतक्यात कशाला दे
आलात?”

तू असशील तसा उचलून वरून जायला
धव्याची भाजा झाली आहे!” यमराज
यमदूतांनी आपला पांथ रामशर्मा
गळ्यात टाकला आणि त्याला घेऊन
येऊन गेले

यमराजे रामशर्माला आलेला रडून येऊन
करून म्हटलें-“तुम्या सवें इच्छा पूर्ण
झाल्या का? प्रथम शिक्षा भोगावल्या जे

‘ह्या अन्याय आहे तुम्ही म्हणालात
तसे मी सवें केले जेव मला शिक्षा पार
त्याने यमाला विचारलें

‘तू चित्तशुद्धीनें आपली सवें काम न
करतां स्वर्गाकडे निघी लावून जायची
दोनदां घाई केली होतीस तुम्या न भवान
बोडसे स्वर्गसुख आहे, ते तू आपल्या
कुटुंबावर दाखविलेल्या प्रेमाच फल’ म्हणून
तुला मिळाल आहे म्हणून उरि यान
नरकांत सवें शिक्षा भोगून घेऊन
तुला स्वर्गसुख भोगावला मिळाले’ यम
म्हणाला

मूर्खाची वस्ती

रंगपूर नावाच्या गावी धोंडापंत म्हणून

एक शोभन गृहस्थ रहात असत बडि-
लांनी ठेवरल्या दोलतीचा बागला उपयोंग
करून त्यांना परदेशाधी व्यापार केला
आणि खप वेडे मिळविली त्यांनी जमिनी,
आगा विवत घेतल्या. त्यांना उत्तारवय
आल्यावर त्यांच्या मुलांनी व्यापाराची
जबाबदारी उचलली

वाडापनाचे तारोबा नावाचे एक दूरचे
भानेबादेक दोन कच्चा तानापी हेवा करू
लागला की ओ करतो, तारोबा भगदी
तयच करीत परंतु नदीबाने साय दिली
नाह्या आणि तारोबा सर्व धाळवून बसले
घोडोपनांचे सर्व नीट चाललेस पाहून
नारोबाच्या मनात जळपझाट होई

दर मय्यगळी सवें गावकरी धोंडा-
पनाच्या बरोबर गण्या सोरायला पिंपळाच्या
पागार जमत तेथे गण्या गोष्टी होत

एकदां घोडोपंत म्हणाले- आपला

गावचा जयिंददार भगदी बेफिकीर माथूस
आहे करवसूलीच्या वेळी मात्र हजर परंतु
प्रयेंला काय हुबं नको याची चवकशी
त्याने कधी केली आहे का? दर वर्षी
पुढाने शेंते वाहून जातात नदीच्या घाट
बाधला तर ही पीडा जाईल त्यासाठी जो
खर्च होईल त्यातला अर्धा मी करतो
बाकी अर्धा तुम्ही सर्वांनी मिळून खचला

सर्वांनी होकार दिला ते कळल्यावर
नारोबांनी प्रत्येकाच्या घरी जाऊन त्यांच्या
मनात विष कालविले म्हणाले-“तुम्ही सर्व
मूखें आहांत? सो आहें लबाब. नदीका घूर
आला तर त्याची नदीकाठची जमीन वाहून
जाते आपल्याला काही धोका नाही तो
स्वतःच्या घरजेसाठी तुमच्या सर्वांवर उपकार
करायला निघाला आहे त्याच्या फायद्यासाठी
तुम्ही अर्धा खर्च करण्याची गरजच काय?”

खून माफ

खेडवात पत्र स्थानिताः कृतं द्या
 केले तसे ह्या पाठ्य अर्ध सीता
 पूर पाठ्या पाका खडावात गांवद
 मावाच एक वाकरी होत एकदा गांवद
 भाग्या नरु रई ला-रीरर सळयार पन
 करीत असता एक बकरी मळघात शारली
 आणि नुकतंच लावलली रोपे तिचे लाकल
 टाकली ते पातून गोंविदच्या भयान एक
 झगड द्या बकरीला भारला, तो नेंदका
 तिच्या डोक्याला कलाळा आणि बकरी
 तल्लाळ बागच्या जागी मरुन पडली

दुसऱ्याच लगाला कुमपाबाहेरून एक
देगड जाला आणि गोविंदच्या बापाच्या
बोऱ्याला जागला. म्हत्वाचो तिस्रोमिरो
येऊन जमिनीवर पडला तो उठलाच नाही

गोविंदाने कुपणावाहेर धांवत जाऊन
पाहिले तर एक धनगराचा मुलगा मळ्या
दुक्यांना चरायला येऊन झालला दिसला

म्या योनिना नथ कृपं ज्ञानी मुहते
नरुतय म विद्वत् न [ ] नरुतय म विद्वत्
अद्वा गल एव नमस्तथा त्यजत माविशे श्री
नक्षत्र एकून त्या सुखाल विचार म हा
मुहता आह, ते ख आहे ना

वनपराया मूलगा मृगयाला महा गाय
गोपाळ कामचे गाव वृथून महा कामावर
पत्तरेकडे आहू या वर्षी आरुह वनध्यान
महाराजा वरापरा त्यापला आगाव मिल्ह ला
ताहू मृगून मा मडर वरापला पुढा
फिरत येवबर आलो माझ्या कळधानली
एक लकरी यांच्या मळघात शिरता आणि
वहू लताली त्या मृगाना काकांनी जेव्हा
दयळ मारलस आणि ती मेली भग्न राव
जाला व मी माझ्या पुढ्या काही एक
विचार न करता एक दगड त्या काकांना
मारला तो त्यांना जमन लावला आणि ये
मरण पावले जस मडल तस मा मागल

[illegible][illegible]

१. पृथ्वी के अणु
२. अणु के अणु
३. अणु के अणु
४. अणु के अणु
५. अणु के अणु
६. अणु के अणु
७. अणु के अणु
८. अणु के अणु
९. अणु के अणु
१०. अणु के अणु

राजकीया शांते भावा एका पात्र वर्णाशा
पाकला भाऊ आहे माझ्या बडिल्लंती मगने
वेळी थापली सर्व इच्छेता माझा बोधा भावा
बांदून दिली आणि पाकटचा भावना तमाळा
करण्याच्या जबाबदारीखोबर त्यांच्या
बांधण्याच्या रक्षणाची जबाबदारीदेखील
माझ्यावरच टाकली. मी त्यांच्या कांत्याचे
घन स्वतः च्या बांधल्याखोबर एखा मुक्त जागी
पुढून ठेवले आहे ही शोध माझ्याभावाय
हतर कोणालाही माहित नाही मी दये कोणी
इसी ता न थन अ मरामि क समा गहन
बाहेर माना मात्र जन ई वान ६५
मौंचा जव्वा मिळायला तर मी अ हन वाहर
गहन मौ क नावने विदागाव्य चाणमारक
अ वन ई व य ख न जीवन फल वन

“तसे करामचं झालं तर कोणी तरी आमीन राहलं पाहिजे तुझ्या बलीने!” पंच म्हणालं

त्या गावात गोपाळला ओळखणारा एक हो माणूस दिसला नाही. गोपाळने तेथे हजार असलेल्या सर्वांच्या तोंडाकडे त्याहाकून पाहिल. कुणा नावाच्या एक अतकऱ्याकडे बोट दाखवून गोपाळ म्हणाला-“हे काका राहतील आमीन”

कुणामने ते मान्य केले आणि तिमच्या दिवशी सुपऱ्यापूवी गोपाळने हजार झाल पाहिजे असे सांगून पंचांनी त्याला मोडलं. गोपाळ आपला कंठभर घेऊन निघून गेला

तिमच्या दिवशी दुपार उरतून गेली तरी गोपाळचा पत्ता नव्हता

विचारा कुणाचा जीव उगवत जाणार असे विचत आहे” असे गावऱ्यां परस्परवादी होऊ लागले कारण रीतीप्रमाण आमीन राहणाऱ्याला गुन्हेगाराची मूळ शिक्षा मागण्या जाण्याची होती

मध्य रात्र पूर्ण पचावरावर राखकर विचार करायला तमाले

आता सुर्वास्त व्हायला फक्त एक घंटा उरली होती तितक्यात गोपाळ घाबत पळत तेथे येऊन पोचला आणि उशीर झाल्याबद्दल माफी मागू लागला

त्याला पाहिल्याबरोबर सर्व एकदम म्हणाले- शाब्बास मनगा लग्न आहे!”

दिलेले वचन पुरे व्हावे म्हणून आला आहे” गोपाळ म्हणाला

“मानवधर्म राखण्यासाठी मी शमीन राहिलो आहे” असा जबाब म्हणाला

“गोपाळतं आपलं वचन पाळलं कुणा गावाही मानवधर्म राखण्यासाठी आपलं प्राण घणाला लावले मी इमा आणि वात्सल्य संख्या राखण्यासाठी गोपाळला क्षमा करतो” गोविंद म्हणाला

त्याची लिपिच सनपुत्राच्या दयागंभीरी वरी त्या दिवशी गोविंदान गोपाळला जेवायला बोलावून घेऊन गेला दुसऱ्या दिवशी त्याला प्रमान मिळोय दिला

पंच पेचात पडले

एका गावी दिवंगम नावाचा एक तरुण युवक राहिल असे वरान काणो वडोळ घागे मडळी नव्हती वडिलाजित जी यादी फार इस्टेट होती तीवर सर्व खर्च भागवून बेण्याचा तो प्रयत्न करी. तो हुशार मुलगा आहे हे कळत्यावर मुली मागून येऊ लागल्या त्यात शंजारच्या गावच्या कुळकर्ण्याने आपली मुलगी दाखविनी मुलगी बांगली होती दिवंगम तिच्याशी लग्नाला तयार झाले

लग्न झाल्यानंतर तीन महिन्यांच्या आत दिवंगममृत आणि त्यांची बायको घागेतोबाई याचा लहानसहान गोष्टीवर वादविवाद होऊ लागला त्याला मुख्य कारण पार्वतीचा अंगठपणच होता

कान हाकत तीन महिने मोठ्या वर जिवशमपणाने बायकोला घागेतोबाईची पिने पाने खर्च केले हा दिवंगम पाहिल आणि थक्क झाले

पावेतो चार साणसांचा परातून सामरी आला असल्या कारणाने तिला पववागाची सवय होती परंतु तिला ते जमेना दारावर लुगडी बिकायला विचकर येत ती प्रयत्नकाढून एखादे लुगडं विकत घेई एक दिवशी तिने तबऱ्याला विचारल्या शिवाय एकदम दोन लुगडी विकत घेतली ती पाहून आगीत तेज ओतल्यासारखे बिबरासपन मनापल दायामध्य लहान मोठ्या कारणावरून वाचावाची होतच होती

शब्दो शिबरासपन बायकोला घेऊन तिला माहेरी पोचली करून दायला निघाले सासुरवादी पोचताच ते सासूसासऱ्यांना म्हणाले-“तुमच्या मुलीचा बर्चकपणा मला असह्य झाला आहे तिच्याबरोबर संसार करणं अशक्य आहे तिची समजूत घालून तिचे डोकं ठिकाणावर येत का पहा नाहीतर आयुष्यभर सांभाळा तिला”

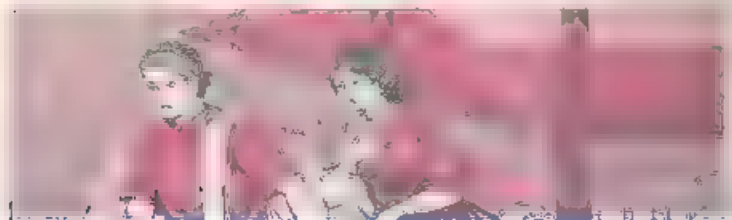
वास्तव्य वाटक बायकांनी पोस्तपणानें तिच्या कडून काही तरी मोठा मुन्हा झाल्यासारखी मोठी व्याख्याने दिली, ती एकूण ती सत्तापत्नी

चौथी बाई बोलायला तोंड उघडणार ऐवढपात पार्वती एकचम वसळून म्हणाली—
'पुरे झाले, तुमचे हे उपदेश! मला पत्नीचा धर्म शिकविण्याची लायकी तुमच्या पैकीं एकीतही नाही मी आपल्या लहान पणापासून प्रत्येकीला पाहते आहे तुम्ही आपल्या नवऱ्याच्या म्हणण्या प्रमाणे किती वागत आलात मला चांगले माहीत आहे नवऱ्याकडे कळू दिव्या शिवाम त व्हळ व्हळ झगल्या वारी विकून त्या पैश्यांनी दागिते करणारी आणि माहेऱ्यांसी करून दिव्याचे सांगून नवऱ्यालावळ लबाडी करणारी एक, तर दुसरी नवरा सांगवर जाताच गावात मोठेपणा मिगवीत भटकणारी आणखी एक! माहेरी गुपचुप बोतीच्या पोती पोचती करणारीसुद्धा एक मी पाहिणी आहे परोपदेश करणाऱ्यांपूर्वी स्वतःकडे मागमाने

पहिले परतून मुन्हा मी मागच नाही माहीत असूनही तुमचे नवरे तोंड उघडत नाहीत म्हणून त्यांची वाखाणणी झाकी पाहिजे तुम्ही घरालाही कामे करून आला असाल, तर ती घरी आऊन उरवा'

शिवरामपत सवें गप्प असून एकत होत त्यांच्या डोऱ्यात एकदम प्रकाश पडला म्हणजे अद्या थोर बायका पुढा जगात वाहेत तर, या अर्थी त्यांनी गुपमदळीकड सहज पाहिल पार्वती म्हणाली ते याना कबूल असल्याचेच त्यांच्या चेहेऱ्यावर दिसले तुलनेने आपला सहायच बरा आहे अस शिवरामपताना वोलत त्याच्या बायकाच्या मानाने आली उरवा हीच पत्नी बांगली आहे!

सर्व लोक एक शब्द बोलल्याशिवाय उठून चालू लागले दिव्यारामणांचा प्रस्न सुटला ते बायकोला घेऊन त्याच दिवशी सध्याकाळी आपल्या गावी परत निघाले त्यानंतर दोघां नवराजायकोचे कधी मांडण चाल नाही

मुखस्तुतीचे औषध

का पूर्वी एका गावां साहस्रवर्गाय नावाचे एक गृहस्थ राजत असत विद्याभ्यासगत त्याचे एक नम गामुष्ट वयात राहिले. वर अडिगनी। मलवून ठवल्या मिळकती वरच त्याचा उदरनिर्वाह उत्तम प्रकारे चाले. त्याचा राग सर्वदा एकाच नाकारावर असे परंतु काणी त्याची वाखाणणी करी की स्वारी खूब होऊन वाटेल ते काम करायला तयार होई

सोमेश्वराबाबूच्या घराशेजारी एक म्हातारे ववा रहात असत काम वसे काढून घ्यायचे हे त्यांना छान कळत असे त्यांच्या वयाकडे सामेश्वराबाबूचा स्वभाव खूप प्रत्यक्ष हांग तिथी कधी गरज पडली की सरळ त्याच्या घरी येई आणि सोमेश्वराबाबूच्या भोगात असलेल्या किंवा नसलेल्या एखाद्या गुणाची प्रशंसा करून आपली पैशाचा माज भागवून घेई एवढेच नव्हे

तर जूतं देणे राहून गेले असले तरी पुन्हा पैसे भागून घेऊन जाई म्हणे "बाबा रे! ते आणि हे एकदम परत करीत हो! तुम्हाला कसे लोण्यासारखे सडत आहे! तरी तुम्हाकडे नम्रपणे बोलायला हवच की नाही आम्हांला? तुम्हासारख्या थोर मनाचा भाणूस दुर्नियंत कांठ मिळेल, बाबा!" सोमेश्वराबाबू फुलून जात सोमेश्वराबाबूच्या मनाचा हा नाजूकपणा त्याची बायको पार्वती हिला मुळीचभावडत नसे

असेच दिवसामागून रिवस जात होते म्हाताऱ्याला कधी पडसे आल म्हणून तर कधी अकस्मात जखरी खर्च करणे आवश्यक झाले म्हणून सांगून म्हातारी गोंड बोलून जूतं कडे फेडल्याशिवाय वसे पैसे भागून नई. सोमेश्वराबाबूच्या मुखस्तुतीबद्द फुलून जाण्याच्या स्वभावामुळे तिचे काम भागत असे कसे बंद करायचे हे पार्वतीला कळना.

एकदा सोमेश्वररावांचे मामा बाल न्या वेळी सोमेश्वरराव घरात नव्हते तेव्हा पांवेताने नवऱ्याच्या घा स्वभावाला जगही मोषाच आहे का विचारले

रात्री जवळपास झाल्यावर मामाभाचे गप्पा मारीत बसले सोमेश्वररावांची बायकोमुळां थंडन बसली मामा म्हणाले- 'आमचा सोमू किती बाहाणा आहे म्हणून सांगू मुली! चाडबडिलांनी देखलेले लढवून टाकल्याऐवजी संभाळून राहतां आहे. याच्या बयाचाच बाहा पुढच्या बघ, कोणाकोणाला कर्ज पचार देऊन स्वतःच दिवाळ काढून बसला आहे!'

पांवेतीने शेजारच्या म्हातारीने जुने उधार नेलतं पैसे परत केल्याशिवाय नवे कर्ज हाणून तंलाचो गोंठ काढली

मामा मोठ्याने हसून सोमेश्वररावांची पाठ धोपटीत म्हणाला- 'तू चुकते जाहेस मुली! तू माझ्या भाव्याचा स्वभाव नाही ओळखलास हा जे काम करतो ते बुर-दृष्टीने करतो तुमचे लग्न झाले खाला

पुढल्या महिन्यातच एक घा हात आहे ना? तुला काही तरी खान थांगना करावा म्हणून ते जुने कर्ज तसेच वतून बाका- शिवाय उर्वरत नसेल कशावरून? महिन्यात नसुल केल असले तर आन घेतं ते पैग खचं हाऊन चल नसतं जगावरून"

"होय हो, मामा! तिलाकांगडच पित्त करे काहीतरी करावे म्हणतो आहे"

युव चुक मुली! अग हा उधार सफट सगळी रक्कम वसूल कराव बघ उद्यां या वेळपर्यंत बसुल झाली नाही तर मला विचार;" यामान बसे हणन भाव्याच्या पाठीवर हात फिरविला

झाल, सोमेश्वरराव दुसऱ्या प्रिती म्हाताऱ्या दपतीच्या घरी वरण दान बसल आणि पैसे वसूल करून प्रकट आल त्या पैशाचे बिलबंद तयार हाऊन चरिपर्यंत गामसाडेव चरानुव ह ह ह ताहेत

नवऱ्याकडून काम काढून घ्यायस मुव स्तुतीच मोषाच असल्याचे पांवेतीला छान कळल

स्वोड कायमची गेली

संगमनेर नावाच्या गावी एका देवमीर उदार श्रीमंतान गरीब ब्राह्मणांसाठी एक अन्नगृह स्थापन कले त्या सत्रात पांच गरीब ब्राह्मणांना वररोज जेवण मिळ यांना तीर्थयात्री ब्राह्मण आला तर त्याका दहा दिवस खंवायला आणि एकेक रुपया दक्षिणा मिळो स्वतःचा एक पैसादेखील खच करावा लागत नसे

शेजारच्या गावी हरभट नावाचा एक ब्राह्मण रहान असे. तो तसा गरीब म्हण- प्याऱ्यातला गरीबही नव्हता पण लोभी ह ना कमालीचा. कस तरी महिलाभर या सत्रात फुटास जवण मिळविले पाहिले. चिंताचे वर तीस रुपयंमुळा मिळतील। ही दर्थीने त्याला झाली व ती कशी अमलत आणावची भाचा तो विचार कर लागला कारण एकाला वहा दिवसापेक्षा प्राप्त दिवस जेवण मिळणं शक्य नव्हते

म्हणून त्याने बैराग्यासारखे केस, दाढीमिशा वाढविल्या आणि नवीन पांथग्यासारखा एके दिवशी उजवडतांच सत्रात येऊन शालल झाला

जंनगाची, राहण्याची व इतर गोष्टीची व्यवस्था करण्याची जबाबदारी रामराव नावाच्या एका ग्रामाणिक कारकुनावर होती तो त्या गावातल्या माळीच्या देव- लात पुढाऱ्याचे कामसुद्धा करीत असे त्या देवळात तशी प्राप्तीही नव्हती म्हणून एक पेटी ठवली पेटीतल्या पैशावर देवाची आरती वगैरेचा खर्च तिघं

रामराव सत्रात गामाका जात तेव्हाही धर्मदायाची पेटी टेवळावर जात बसे ते ब्राह्मणात दक्षिणा देत तेव्हा देवाधर्मासाठी त्या पेटीत शक्य होईल ती रक्कम टाका- वला रामराव नरूपणे सांगत. रुपया दक्षिणा मिळाल्यावर अतिथी चार पैसे

पेटीत जवळपास ठाकीत परंतु लांबी हुर-भटाने दहा दिवसात एक दिवशीसुद्धा एका पेसा पेटीत टाकला नाही

दहा दिवस लोळ्यावर हरगट उजवाड तांब उठून सत्रावाहेर गेला आणि आपली सर्व दाढी साफ काढून टाकून नाई व पेहराव बदलला आणि पुन्हा सत्रात दाखल झाला. वहा विवस पुन्हा ओडला, दक्षिणा पाळीला धावून घेतली आणि त्यानंतर पुन्हा पहारे उठून सत्रावाहेर गेला. नंतर मिशा काढून मुंडन करून आणि नाव व पेहराव बदलून सत्रात परतला. दहा दिवस सत्रात छान जेवला आणि दक्षिणा वसूल केली.

एक महिना ठरल्याप्रमाणे त्याने सत्रातच जेवण वसूल करीत काढला आणि शंकराच्या दिवशी जेवण वाटोपून आपल्या गावी निघाला. तितक्यात रामराव दोघां क्षिपा-वांना घऊन आले. त्यांनी हुरभटाला अटक करवून फसवेगिरीच्या आरोपावर त्या गांधिशासमोर उभे केले. त्यांनी हुरभटाच्या

लवंगू विषयाचाचकार १०/५/२०१३ १०/५/२०१३
धोम्य शिक्षा सायला विनंती केली

व्याघाधीशाने चकित होऊन विचारले -
"पण काय हो, याने आपले नाव आणि पेहराव बदलला तरी तुम्ही याला कस काय ओळखाल?"

रामराव म्हणाले - "नाव बदललं पेहराव बदलला तरी खोड जाते का. या हुरभटाने पहिले दहा दिवस गटांत एक पेसा पेटीत टाकला नाही. माव पेहराव बदलून आल्यावरही वहा दिवसांत याने एकदा पेसा पेटीत टाकला नाही. तेव्हा मला याचा आली आणि मी याच्या मागावर रात्रिही पाहू या तरी किती पिपस हा अशी गजबग करतो. एक महिना याने हे फसवेगिरी चालू ठेवली आणि आता जागार हे पाहून मी याला घेऊन आणून आपल्या समोर उभे केले."

व्याघाधीशाने हुरभटाला पांचशे रुपये बंड केला. त्याने लवंगू केसमावडल मिळा झाल्याचे दोन्ही गावरातल्या लोकांना कळले.

महावली हनुमान

हनुमान वृजस्वात निविज्जणे पाताळ-लंकेचे सिंहद्वार ओलांडून शहरात शिरला. त्याला राहारात एका गजुला मोठ्याने चालू असलेला मारडाओरडा ऐकू आला. तो त्या दिशेला निघाला.

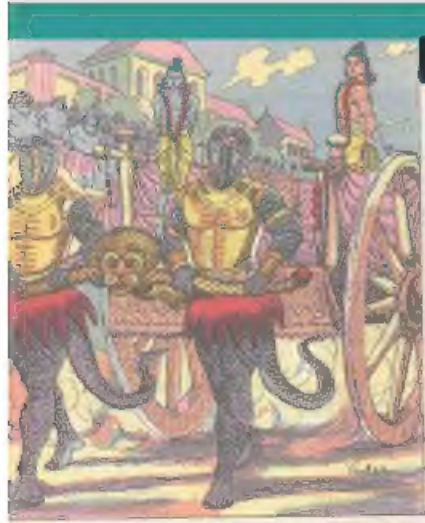
एका जागी एका मोठ्या गृहेत मंदार शिल्पकला असलेले कालीमानेचे मोठे देवाय निमिलले होते. देवालयामोरचे अगण तोगणे आंधून सुंदर दीपमाला लावून गुजविलेले होते. मारावणाचे सेवक राक्षस दाह भरगळी मडकी रांगणे ठेविले होते आणि राक्षसांच्या स्तुतीची गीते वाट होते आणि नाचत ओरडत होते.

देवळाच्या भोमर डफ, डमक व मृदंग वगैरे वाडें वाजत होती. रामलक्ष्मणांना

उजवड्यांचे कालीसमोर बळी घायची ही तयारी असल्याचे हनुमानाला कळले. लगेच त्याने पालीच्या पिल्लासारखे सूडम रूप धारण केले आणि कालीच्या शर्मागाराच्या वर गेला. तेथे कालीच्या चरणावर अभिषेक होऊ शकेल अशा अंदाजाने एक भोंक केलेले होते, अभिषेकाची सर्व तयारी झालेली होती. हनुमानाने या भोकांतून सरळ देवीच्या गर्भगुहात उडी मारली.

कालीचे रूप उग्र होते व मूर्त पुष्कळ मोठी होती. हनुमान देवीच्या मूर्तीसमोर उभा राहला आणि मोठ्याने गरजूत म्हणाला - "हे महाकाली! तू राम-लक्ष्मणांच्या बळीच्या अपेक्षेने वाट पहात बसली आहेस का?"

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

52 / 68

लग्न होण्यासाठी समारंभाची तयारी चालू होती. अंतःपुराच्या रक्षणासाठी नेमलेली कंटकी नावाची एक राक्षसीण होती. ती चंद्रसेनेला सजवून तयार करीत होती आणि त्याच बरोबर तिची समजूत घालून मौरावणाचे धोरण तिच्या वर्णत करून सांगत होती.

राजवाड्याच्या वाटेरच्या विशाल अंगणात सभारंभाने लग्नोत्सवाची तयारी चालू होती. रामलक्ष्मणांना आता लहान लहान मूर्तीच्या आगी त्यांच्या त्यांच्या स्वतःच्या रूपांत बदलण्यात आले होते. त्यांना दोघांना एका मोठ्या राकटावर उभे करून एका लांब धावूला त्यांना बाळून ठेवण्यात आले होते. त्यांच्या अंगावर लाल जास्वीच्या फुलांचे हार आणि गजरे घालून त्यांना खूप सजविण्यात आले होते. त्या गाडीला पाय असलेले भूतसर्प जुंपलेले होते. राक्षस अशातऱ्हेने रामलक्ष्मणांना वाजत गाजत देवीच्या देवळाकडे घेऊन निघाले.

राक्षसांचे ओरडणे ऐकून आणि त्याचे कारण ओळखून चंद्रसेना स्वकल्याणारखी उठून उभी राहिली आणि कंटकी तिच्या अडविण्यापुर्वीच धावत राक्षससमोरचे अंगण ओलांडून रस्त्यावर आली. पिवळी वस्त्रे घातलेले आणि तोंडाला शेंद्रे

फासलेले रामलक्ष्मण तिच्या दिसले. ते पाहून ती जागृत झाली, स्वतःला जावरून शकल्याने वेश्म होऊन पडली.

चंद्रसेनेच्या पाठोपाठच कंटकी धावत आली. तिच्या फार राग आला होता. मागे पुढे न पाहता हातातल्या कोरड्याने ती चंद्रसेनेला त्या वेश्मदावस्थेतच मार लावली. तरी चंद्रसेना निश्चेष्ट पडून होती. तेव्हा शेवटी चिडून कंटकीने चंद्रसेनेला उचलून नेऊन अंतःपुरातल्या एका खोलीत कोडून ठेवून दिले.

कंटकी ही कालिकादेवीची खास सेविका व भक्त होती. ती देवीच्या सेवेला धावत पळत देवालयात गेली. देवीचे चरणांमृत म्हणून मद्य मानले जाई. ते कंटकीच्या हातून मौरावण आणि अहिरावण घेत असत.

राक्षसांनी मद्याने कालिकादेवीची अभिषेक सुरू केला. थोड थोडक्यात मद्य पडू लागलेले पाहून हनुमानाला त्याची वृथा वाटू लागली. त्याने आपला देह गर्भागाराच्या उंची इतका वाढविला आणि गंभीर शब्दात कालिकादेवीला आवाजात म्हणाला—“आता हा मद्यअभिषेक थांबवा आणि दुधाचा अभिषेक करा.”

तो आवाज ऐकून देवालयातला गोघळ एकाएकी थांबला व सर्व राक्षस थक्क

लेले ऐकून सर्व चर्चित झाले होते. कालिकादेवीचे मद्यक्या चरणांमृत पिण्यासाठी मोठमोठी मद्यकी घेऊन जमलेले राक्षस भयचकित होऊन गप्प उभे राहिले.

मौरावण गाडीवर बांधून उभे केलेल्या रामलक्ष्मणांना पाहून हसू लागला. परंतु कंटकी त्यांच्याकडे दीनमुद्रने पहात होती. मौरावणाने अत्यंत आश्चर्याने बारीक डोळे करून जवळच उभा असलेल्या अहिरावणकडे पाहिले. अहिरावण वळून मौरावणकडे पहात म्हणाला—“काय रे, मौरावणा! तुला हे सवे पाहून आश्चर्य वाटण्यासारखे काय आहे? रामलक्ष्मण

त्या सडोपाठ काली सौम्य रूपात हनुमानाला दर्शत देऊन म्हणाली—“हनुमंता! मौरावणाची इह्यात्रा संपुष्टात आली आहे. तुला आपल्या प्रयत्नात यश लाभेल.” असा आशीर्वाद देऊन देवी अंतर्धान पावली.

देवीचा आशीर्वाद मिळाल्यावर हनुमंताला फार आनंद झाला. गर्भागाराला असलेले दार त्याने उघडले आणि पुढे काय काय घडते आहे ते पाहण्यासाठी देवीच्या मूर्तीमागे लपून बसला.

त्याचवेळी मौरावणाच्या अंतःपुरात फार गडबड चालू होती. तेथे रामलक्ष्मणांना बघी दिल्यानंतर मौरावणाशी चंद्रसेनेचे

तेव्हा हा मध्याभिषेक सात्त्विकतेच्या विरुद्ध आहे. म्हणून देवीने दुग्धामिषेक करायला सांगितला. त्यात आश्चर्य करण्यासारखे काहीच नाही.”

“बाबा, तू म्हणालास ते बरोबर आहे. नित्य देवीचे हे मद्यरूपी चरणांमुक्त पिणाऱ्या तुझ्या व माझ्यासारख्यांना देवीच्या मनात काय आहे, हे कसे काय कळणार?” असे सांगून मैरावणाने अहिरावण म्हणाला ते बरोबर असल्याचे कबूल करून राक्षसांना देवीचा दुग्धामिषेक करण्यास आज्ञा केली.

राक्षसांनी मोठमोठ्या भांड्यातून दूध

हनुमान तीर्थकुंडाच्या खाली जे छंद होत त्याच्या खाली तोंड उघडून दुधाची पदत असलेली धार पीत होता. त्याचा उत्साह वाढला व अंगात नवीन बळ आले.

काही वेळाने अभिषेक पूर्ण झाला. मैरावण गर्भागाराच्या इव दाराजवळ जाऊन नम्रपणे म्हणाला—“कालीमाते! तुझ्या दर्शनाची अभिलाषा आहे. अनुया आहे का?”

त्या पाठोपाठ एक गंभीर आवाज झाला—“मैरावणा! प्रथम तू आपल्या शौरल्या भावाला पुष्प फळे वगैरे तैवेद्यासह पूजेला आत पाठव.” मैरावणाला तो चांगला ऐकू आला.

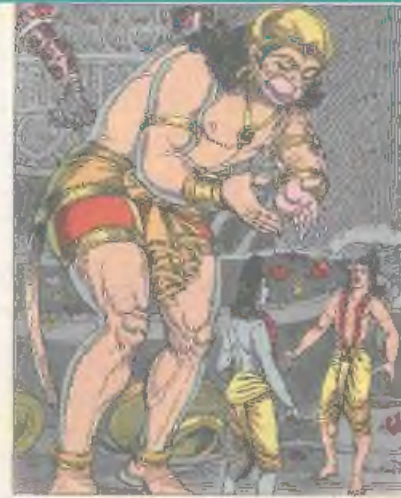
मैरावण आपल्या शौरल्या भावानेवळ जाऊन म्हणाला—“दादा! मातेचे तुझ्यावरच जास्त वास्तव्य आहे. तिने प्रथम मुलाच तैवेद्याबरोबर आत पाठवायला आज्ञा केली आहे.”

अहिरावणाला परमानंद झाला. तो आपल्या पर्येताकार देहासह डुलत फुले व फळे घेऊन आणि प्रसादासाठी इतर पक्वान्ने घेऊन आणि सोन्याच्या भांड्यात मद्य घेऊन दाराजवळ गेला. हनुमानाने दाराची कडी काडून ठेवलेली होती. अहिरावणाने हात लावताच दार उघडले आणि अंत

अहिरावण बरोबर आणलेले तैवेद्य वगैरे देखू लागला. तैवेद्यात हनुमानाने त्याचा जोराने गळा दाबून त्याच्या तोंडातून एकही शब्द समटप्पापूर्वी त्याला तार केले. नंतर हनुमानाने अहिरावणाने तैवेद्य म्हणून आणलेले सर्व पदार्थ खाऊन मद्याची भांडी मद्य चिऊन रिकामी केली. हनुमानाच्या अंगात आपली जास्तच उत्साह चढला.

हनुमानाने चहुकडे एकदा बघर फिरवून पाहिले आणि गर्भगृहासच एका कोपऱ्यात अहिरावणाचा मृत देह ठकलून ठेवून दिला. नंतर तो दाराजवळ येऊन देवीच्या गंभीर आवाजात म्हणाला—“मैरावणा! आता राम-लक्ष्मणांना आत पाठव. माझा आकडता नक्त अहिरावण प्रथम त्यांच्या करवी माझी खास्त्रोक्त पूजा करवील.” असे सांगून दाराचा आतून लावलेली कडी काढून ठेवली. मैरावणाने रामलक्ष्मणांना दार उघडून गर्भगृहात ढकलले. कालीच्या मूर्तीपाशीमागे लपून बसलेला हनुमान शारीक आवाजात म्हणाला—“हे रघुवीर हो! पहिल्याने दाराची कडी आतून काढून घ्या आणि तयार रहा!” तो आवाज कालीच झोळते आहे असा वाटला.

तो आवाज ऐकून आश्चर्यचकित होऊन लक्ष्मणाने रामाकडे पाहिले. राम स्मित

कळले नाहीत, हे सर्व काय आहे ते? पहिल्याने आंतून दार बंद कर!”

रामलक्ष्मण कालीमातेच्या मूर्तीपाठीमागे जाऊन व तेथे हनुमानाला पाहून फार खूष झाले. लक्ष्मण अद्यापि चकित होऊनच सर्व प्रसंग ओळखण्याचा प्रयत्न करीत होता. राम ते पाहून त्याला म्हणाला—“लक्ष्मणा! कालीदेवी, तिला मद्याचा अभिषेक नको म्हणाली तेव्हाच गर्भगृहात हनुमान असल्याचे माे ओळखले.”

रामाने ते सांगितल्यावर लक्ष्मणाच्या सर्व बोष्टी लक्षात आल्या. हनुमानाने राम-लक्ष्मणांना देवीसमोर पूजेसाठी म्हणून

रामलक्ष्मणांनी चढदिशी धनुष्यबाण उचलून
घावण केल्ले. नंतर हनुमानाने आपला वेष्ट
बाळविला व रामलक्ष्मणांना आपल्या
खांद्यावर बसवून घेतले आणि मूर्ती समोर
जितके बाण ठेवलेले होते त्यांची एक
मेळी बांधून ती उचलली.

गर्मगुहाबाहेर राक्षसांचा कोलाहल चालू
होता. रामलक्ष्मणांना चली देण्याचा विधी
डोळ्यांनी पाहण्याची आवश्यकता त्यांच्या
मनात होती. चली देण्यासाठी ठरलेला
मूर्त संपत चाला होता. तारी देखील
अहिरावधाने गर्मगुहातील रामलक्ष्मणांना
बलीसाठी बाहेर आणले नाही, याचे
आश्चर्य मूर्तच नव्हते.

गर्मगुहात काहीतरी गडबड चालू
असावी असा संशय सगळ्यां अचम कंठकीला
आला. तिने दागाच्या फटीतून आत
पाहिले. तिला तेथे दुग्धाभिषेकाचे चिन्हच
दिसले नाही. म्हणजे गर्मगुहात कोणीतरी
दागू शिरून गडबड करील असला पाहिजे!
कंठकीच्या मनात तो विचार आल्या-
सरोवर ती मोठ्याने ओरडली. राक्षस
चकित होऊन तिला विचारू लागले-“अशी
का ग ओरडलीस? काय दिसले आत
तुला? कालीमाता तुझाच वळी मागत
आहे का?”

तो प्रश्न ऐकून कंठकी आपली मोठ्याने
ओरडून म्हणाली-“अरे मूर्तानो! डोळ्या-
देखत आपण सर्व फंसलो आहो! आपकी
गुपिते शत्रूला सांगणारी एकच एक व्यक्ति
आहे. ती म्हणजे चंद्रसेना. कोरड्याने
तिच्या वंगाच्या चिचउद्या उडविल्याशिवाय
ती खरं सांगणार नाही.” असे म्हणत ती
चंद्रसेनेच्या महालाकडे जावत निघाली.

कंठकी म्हणाली ते ऐकून सर्व राक्षस
आश्चर्यचकित होऊन परस्परांच्या तोंडाकडे
पाहू लागले. कंठकी म्हणते आहे तसं
सरोवरीच कोणी शत्रूचा हेर देवीच्या
गर्मगुहात गेला आहे का? महिरावणाच्या
या पाताळकित पाऊल टाकू शकणारा
आणखी कोण असे अचम?

असा विचार करीत काही राक्षस धोर केलून गर्भगृहाच्या दाराजवळ आले. त्यांनी दाराला हात लावताच अतून हनुमानाने एकदां सिंहगर्जना केली आणि लाथने दाराला एक धक्का देऊन तो बाहेर आला. हनुमानाला पाहताच राक्षस मोठ्याने ओरडले—“इभा, इभा!”

हनुमानाच्या खांद्यावर बसलेल्या रामलक्ष्मणांनी राक्षसांवर शरवृष्टी सुरू केली. राक्षस झाडाकार करीत पळू लागले.

मैरावण कालीदेवीच्या देवालयासमोर जापल्या प्रभूत बनुयायांबरोबर बोलत होता. त्याने मान वळवून पाहिले तेव्हा त्याला हनुमंताच्या खांद्यावर बसलेले रामलक्ष्मण दिसले. त्यांना पाहताच तो चकितच झाला. त्याला त्वेष चढला व त्याने धनुष्यबाण घेऊन हुंकार केला आणि युद्धाला सज्ज झाला.

रामलक्ष्मणांनी मैरावणावर शरवृष्टी करावयाला सुरुवात केली. त्यांच्या बाणांनी मैरावणाचे अंग जागोजागी जखमी झाले

आणि रक्त वाहू लागले. आश्चर्य म्हणजे त्याच्या स्वताच्या प्रत्येक खेबाबरोबर जमिनीवर एकेक मैरावण उभा राहू लागला. त्यांनी युद्धां मैरावणासारखाच हुंकार केलून रामलक्ष्मणांवर बाण सोडायला सुरुवात केली.

रामलक्ष्मणांना ते पाहून आवर्चयें बाटले. त्यांनी हनुमंताला विचारले—“हनुमंता, हे काय रे अद्भुत पाहतो आहो!” रक्ताच्या प्रत्येक खेबाबरोबर एक मैरावण जन्मलेला दिसतो आहे!”

तो प्रश्न ऐकताच हनुमंताला मुवर्चला. देवीने सांगितलेल्या चंद्रसेनेची आठवण झाली. एकदोनच शब्दांत रामलक्ष्मणांना ते सांगून हनुमानाने आकाशात उड्डाण केले. तेथे पर्वताच्या एका उच्च शिखरावर रामलक्ष्मणांना उतरवून तो स्वतः चंद्रसेनेच्या महालात भावला.

रामलक्ष्मण भाग लक्षावधी मैरावणांवर सतत बाण सोडीतच राहिले. ते दृश्य सरोवरीत ‘भूतीत भविष्यति’ होते.

सरदार वल्लभभाई पटेल

आधुनिक भारताच्या निर्धार्यांपैकी एक थोर विपुली, वल्लभभाई पटेल यांचा जन्म एका शततपूर्वी ३१ ऑक्टोबर, १८७५ रिवशी गुजरात राज्यातील करमसद नांवाच्या गावी झाला.

बालपणापासूनच वल्लभभाई दुर्बलपणे होते. अवघड प्रसंगांला तेथे देण्याचे सामर्थ्य त्यांच्या अंगात भरपूर होते. कौटुंबिक स्थिती सामान्य असूनही त्यांनी न्यायशास्त्रात पॉझिटिव्ह संपादन केले. वकील बनून त्यांनी जे क्षेत्र निवडिले ते, योरले बंपू श्री विठ्ठलभाई पटेल यांच्या अंतर्गत 'वार वॉट लॉ' शिक्षणासाठी खर्च केले. स्व. विठ्ठलभाई गटेन एक थोर राष्ट्रीय नेते म्हणून पुढे प्रसिद्ध झाले.

नंतर वल्लभभाई पटेल यांनी देखील 'वार वॉट लॉ' ही पदवी संपादन करून अहमदाबाद येथे वकील बनून केला. त्याच मुणारान गांधीजी दक्षिण आफ्रिकेपुन भारतात आले. एकदा त्यांचे भाषण गुजरात नगर मध्ये झाले. त्या भाषणात शक प्रेक्षक म्हणून वल्लभभाई हजर होते, परंतु गांधीजींच्या दया भाषणाचा त्यांच्या